

Europa in de praktijk

Europa en de ontwikkelingslanden

Hoe de EU verdient aan het zuiden

Colofon

Deze brochure is een gezamenlijke uitgave van Globalinfo en het *Comité Ander Europa. Europa en de Ontwikkelingslanden* is het achtste deel van *Europa in de Praktijk*, een serie van tien brochures met verschillende thema's over Europa. Dit project wordt financieel gesteund door het Europafonds van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De eindverantwoordelijkheid voor de teksten van de brochures ligt bij het Comité Ander Europa. Achterin deze brochure vindt u meer informatie over het project en de organisaties.

TEKST: Rob Bleijerveld, Willem Bos,
Kees Hudig

met dank aan: Herman Michiel
en Jos Coumans

REDACTIE: Willem Bos

TEKSTCORRECTIE: Lieke Peeters

LAYOUT: Fleur Heinze

OMSLAGONTWERP: Fleur Heinze

DRUK: Flyeralarm Maastricht

OPLAGE: 5.000

VERSCIJNINGSDATUM:

najaar 2012

MEER INFORMATIE:

www.andereuropa.org

CONTACT:

info@andereuropa.org

Inhoud

4	INLEIDING
7	ONTWIKKELING EN ONTWIKKELINGSHULP
13	NEOLIBERALE TIJDEN
28	ONTWIKKELINGSSAMENWERKING, HANDEL EN INVESTERINGEN
35	CONCLUSIES

Inleiding

Europa en de ontwikkelingslanden

Hoe de EU verdient aan het zuiden

Europa staat volop in de belangstelling. De economische en financiële crisis in Europa; de problemen rond de euro; de verhouding met de Verenigde Staten en met China en andere opkomende economieën. Het is allemaal dagelijks in het nieuws en er wordt heftig over gediscussieerd. Maar bij alle discussies over Europa gaat het vrijwel nooit over de relatie tussen Europa en de Derde Wereld, het armste deel van de wereld dat nu meestal met de term 'ontwikkelingslanden' of 'het Zuiden' wordt aangeduid. Dat is jammer, want de manier waarop Europa omgaat met het Zuiden is illustratief voor het karakter van de Europese Unie en haar omgang met de minder ontwikkelde gebieden binnen de EU. Bovendien heeft haar beleid belangrijke gevolgen voor de inwoners van de armere landen in Europa.

De manier waarop Europa de afgelopen decennia is omgegaan met het mondiale Zuiden leert ons veel over de huidige opstelling van Europa ten opzichte van haar eigen Zuiden, de periferie van Europa. De houding van Europa tegenover landen als Griekenland, Spanje, Portugal, Ierland en het voormalige Oostblok, lijkt als twee druppels water op de opstelling tegenover de landen ten zuiden van de evenaar. We zien dezelfde recepten en dezelfde argumenten, die voortkomen uit dezelfde belangen.

Het grote verschil is dat we in Europa pas aan het begin staan van de openlijke economische oorlog tegen de bevolking van de perifere landen, terwijl die oorlog op wereldschaal al heel lang aan de gang is. In de relatie van Europa met het mondiale Zuiden kunnen we de voorafspiegeling zien van wat ons binnen Europa te wachten staat. Dit is geen aantrekkelijk perspectief.

Als we kijken naar de verhouding tussen Europa en het Zuiden, kunnen we daar argumenten en methoden uit leren voor de strijd tegen de huidige Europese politiek van bezuinigingen en afbraak. Meer dan ooit kunnen wij als Europeanen leren van het Zuiden.

De bemoeienis van Europa met het Zuiden kent verschillende aspecten. In de eerste plaats speelt Europa samen met de VS een dominante rol in internationale organisaties, zoals het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Organisaties waarvan het beleid de afgelopen decennia bepalend – en vaak desastreuus – was voor het leven van honderden miljoenen inwoners van het Zuiden. In de

tweede plaats zijn er de commerciële activiteiten die Europa met het Zuiden verbindt. Activiteiten waarvan de winsten voor het grootste gedeelte in Europa terecht komen. Tot slot is er dan de 'ontwikkelingshulp' waarmee Europa pretendeert het Zuiden te helpen. Alle drie deze aspecten komen in deze brochure aan de orde.

We zullen zien dat onder het mom van 'het bevorderen van vrijhandel' gunstige voorwaarden worden gecreëerd voor het Europese bedrijfsleven, dat er in de relatie tussen Europa en het Zuiden in feite sprake is van omgekeerde ontwikkelingshulp. Europa verdient veel meer aan de ontwikkelingslanden dan ze aan hulp uitgeeft. Europa krijgt goedkope grondstoffen, energie en arbeid uit het Zuiden zonder daar een 'eerlijke' prijs voor te betalen. De producten en de winsten vloeien naar Europa, de sociale en ecologische kosten zijn voor de ontwikkelingslanden. In het laatste deel van de brochure formuleren we enkele conclusies en geven we aan wat er moet gebeuren om tot een gezondere relatie tussen Europa en het Zuiden te komen.

Noorden, Zuiden, Europa

In deze brochure gebruiken we vaak de begrippen het Noorden, Zuiden en Europa. Met 'het Noorden' bedoelen we de economisch ontwikkelde landen in Europa en Noord-Amerika. 'Het Zuiden' zijn de derdewerldlanden of ontwikkelingslanden: de voormalige koloniale of semikoloniale landen of gebieden in Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Met 'Europa' bedoelen we, afhankelijk van de context, de lidstaten van de Europese Unie, het samenwerkingsverband van de 27 EU-landen of de Europese landen van vóór de vorming van de EU.

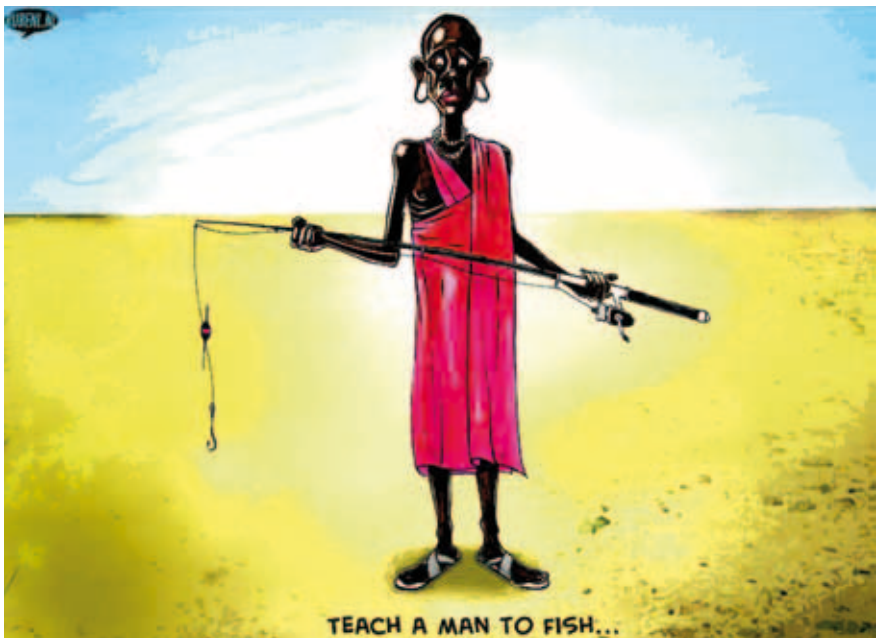
Met het gebruik van deze termen willen we niet suggereren dat het hier om homogene eenheden gaat. Er zijn grote verschillen tussen de afzonderlijke landen in het Noorden, het Zuiden en in Europa. En er is vooral binnen die landen sprake van grote verschillen en van zeer verschillende belangen. In deze brochure kunnen we niet op al deze specifieke verschillen ingaan. Als we bijvoorbeeld zeggen dat 'er sprake is van een voortdurende stroom van rijkdom van het Zuiden naar het Noorden,' dan betekent dat zeker niet dat alle inwoners van het Noorden daar profijt van hebben. Deze algemene begrippen moeten we zien in het kader van de bestaande machts- en klassenverhoudingen, zowel in het Noorden als in het Zuiden.

Deze brochure maakt deel uit van een serie van tien brochures over verschillende aspecten van de Europese politiek. Achterin deze brochure

vindt u een lijst van de andere onderwerpen die in deze serie aan bod komen. Om de brochure leesbaar te houden, hebben we afgezien van noten en literatuurverwijzingen. We proberen in deze brochure zo veel mogelijk jargon te vermijden. We vinden een begrijpelijk verhaal belangrijker dan formele correctheid.

Op de website Globalinfo vindt u meer achtergrondinformatie over de in deze brochure behandelde thematiek, zie achterin deze brochure.

Op- en aanmerkingen op de tekst zijn van harte welkom. U kunt ons mailen: info@andereuropa.org

Ontwikkeling en ontwikkelingshulp

Sinds de jaren zeventig wordt de term ‘ontwikkelingssamenwerking’ gebruikt. Het begrip ‘ontwikkelingshulp’ dateert van de periode van na de Tweede Wereldoorlog.

In voormalige Europese koloniën, in met name Afrika en Azië, ontstonden tijdens en na de Wereldoorlog onafhankelijkheidsbewegingen en het ene na het andere land veroverde zelfstandigheid. Het oude koloniale stelsel viel uiteen en de westerse wereld moest nieuwe economische relaties opbouwen met de formeel zelfstandig geworden voormalige koloniale gebieden. Ontwikkelingshulp was één van de instrumenten in het opbouwen van die relaties.

In de tijd van het kolonialisme werkten de westerse landen een eigen industrialisatie van de gekoloniseerde gebieden tegen. Als er al een vorm van een verwerkende industrie bestond in een kolonie, dan werd die sterk beperkt. Brits-Indië bijvoorbeeld, het huidige India en Pakistan, kende oorspronkelijk een textielnijverheid die veel groter was dan de Britse in die tijd. Maar om in Groot-Britannië een kapitalistische en grootschalige textielindustrie te ontwikkelen, werd de textielsector in de kolonie om zeep geholpen. En zo ging dat ook met andere economische activiteiten in de koloniën als die niet pasten in het economisch model dat gericht was op de belangen van de westerse mogendheden. “De kolonies mogen geen toestemming krijgen om zelfs maar een spijker te vervaardigen,” zei de Britse politicus William Pit in de 19e eeuw.

Toen de gekoloniseerde landen onafhankelijk werden, bleven ze toch vaak nauw verbonden met de voormalige kolonisator, of met een andere westerse macht. De onafhankelijkheid was vooral een staatkundige onafhankelijkheid. Hun economie bleef, zoals voorheen, gericht op het leveren van grondstoffen aan de westerse landen. Voor industriële goederen waren ze sterk afhankelijk van het Noorden. Deze afhankelijkheid van de export van grondstoffen en de import van industriële producten was een erfenis van het kolonialisme. Het kolonialisme dat vaak eeuwen lang hun economieën had bepaald.

Ontwikkeling en onderontwikkeling

De huidige ‘onderontwikkeling’ van de voormalige koloniën kan niet los worden gezien van het eeuwenlange proces van het inrichten van de economie en de hele samenleving in deze gebieden. Het kolonialisme was gericht op het voldoen aan de behoeften van het Noorden. In het Zuiden werden grondstoffen en arbeidskrachten, veelal slaven, weggehaald. Ze werden in andere landen ingezet om een bijdrage te leveren aan de

ontwikkeling van Europa, en later ook de VS. De economische ontwikkeling van Europa is voor een belangrijk deel te danken aan de roof van grondstoffen en arbeidskrachten uit het Zuiden.

De verdeling van het wereldinkomen

“We vergeten soms dat de ongelijkheid van vandaag er niet altijd is geweest en in feite zelfs zeer recent is. Tot het jaar 1500 hadden Azië, Afrika en Latijns-Amerika samen 82 procent van de wereldbevolking en 83 procent van het wereldinkomen.

Vanaf 1500 treedt er een lichte daling op, maar ze behouden 75 procent van de bevolking en 75 procent van het inkomen. In 1700 echter is er al een eerste scheeftrekking: 74 procent van de wereldbevolking en 66 procent van het wereldinkomen, een gevolg van de snel stijgende inkomens in wat nu de geïndustrialiseerde wereld is. Tussen 1828 en 1870 scheiden de wegen zich volledig. In 1870 wordt de verhouding 67,8 procent versus 42,7 procent. In 1950 67 procent versus 27 procent.

Vandaag is het aandeel in het wereldinkomen weer iets gestegen dankzij China en India. Afrika echter blijft achteruitboeren. Van 9 procent aandeel in de wereldbevolking en 3,8 procent in het wereldinkomen in 1950, zit men in 2001 op 13,4 procent van de wereldbevolking en 3,3 procent van het inkomen.” Zo vat Francine Mestrum in haar boek *Ontwikkeling & Solidariteit* de bevindingen van de Indiase onderzoeker Nayyar samen.

Het is dan ook vreemd dat de problematiek van de onderontwikkeling van het Zuiden wordt voorgesteld alsof die landen op enig moment de boot van de modernisering gemist zouden hebben en nu alsnog met wat steun meegesleurd zouden kunnen worden in de vaart der volkeren. Het proces van de overdracht van de rijkdom van het Zuiden naar het Noorden is ook na de formele onafhankelijkheid van landen in het Zuiden doorgegaan, zij het in andere vormen. Tot op de dag van vandaag ‘verdient’ het Noorden op grote schaal aan het Zuiden.

Formele onafhankelijkheid

Na de Tweede Wereldoorlog wisten veel koloniën het juk van de kolonisator af te werpen, vaak na een bloedige strijd. Maar de formele staatkundige zelfstandigheid veranderde nauwelijks iets aan hun economische structuur en hun positie in wereldeconomie.

Wat vooral veranderde, was de vorm waarin ze hun ondergeschikte rol hadden te spelen. In plaats van een formele onderschikking kwam er een

feitelijke onderschikking via de wereldmarkt. De voormalige koloniën bleven economisch afhankelijk van dezelfde bedrijven uit het voormalige moederland, of van bedrijven uit andere westerse landen, of van eigen nationale bedrijven die de grondstoffen wonnen en de koloniale waren verbouwden of opkochten. Ze bleven afhankelijk van de export van een beperkt aantal producten en hadden nauwelijks invloed op de prijs ervan. En ze bleven, en werden zelfs steeds meer, leverancier van goedkope arbeidskrachten ten behoeve van de noordelijke economie. Niet meer in de vorm van slaven of *koelies*, maar in de vorm van loonslaven, vaak kinderen, die tegen een minimale beloning onder erbarmelijke omstandigheden consumptiegoederen voor westerse bedrijven en de westerse markt produceren.

Deze verschuiving van formele koloniale onderschikking naar economische onderschikking via de wereldmarkt verklaart ook waarom de VS na de Wereldoorlog voorstander waren van dékolonisatie. Zij waren als de sterkste economische macht uit de Tweede Wereldoorlog gekomen en bezaten zelf nauwelijks echte koloniën. Door de formele onafhankelijkheid van de voormalige koloniën en daarmee het wegvallen van de monopoliepositie van de Europese moederlanden konden de VS over een grote markt van grondstoffenlevering en een groot afzetgebied voor hun industriële producten beschikken. De VS pleitten dan ook voor een 'geïntegreerde liberale wereldeconomie', terwijl de Europese machten het liefst hun koloniën, of tenminste sterke bilaterale banden met hun voormalige koloniën, behielden.

De Europese koloniale machten hadden lang voor de Tweede Wereldoorlog het bezit van hun koloniën verdedigd met ethische en humanitaire motieven. Tegenover de groeiende druk naar zelfstandigheid voerden zij aan dat de koloniën en hun bevolking nog niet rijp waren voor zelfstandigheid en dat zij als koloniale macht een beschavende rol te spelen hadden om de koloniën te begeleiden naar volwassenheid en zelfstandigheid. Precies het zelfde betoog vinden we later terug in de discussie over ontwikkelingshulp.

Eigen ontwikkeling

In de periode na de Tweede Wereldoorlog was de situatie relatief gunstig voor progressieve krachten in de koloniën en voormalige koloniën. Veel koloniën waren formeel zelfstandig geworden en in andere gebieden waren bevrijdingsbewegingen actief. De Europese grootmachten waren zwaar gehavend uit de oorlog gekomen en de Sovjet-Unie had haar invloedssfeer sterk uitgebreid. Met de VS als grootste economie maakte de wereldeconomie een periode van herstel en groei door.

Ontwikkelingslanden maakten soms succesvol gebruik van de internationale tegenstellingen om hun positie te versterken.

Progressieve krachten in de voormalige koloniën en daarbuiten wilden kansen creëren voor een eigen ontwikkeling. In 1955 namen 29 ontwikkelingslanden, die samen de helft van de wereldbevolking vertegenwoordigden, deel aan de Conferentie van Bandung in Indonesië. Daar werd gesproken over de rol van de Derde Wereld in de Koude Oorlog. Men sprak over zelfbeschikking en soevereiniteit, over mensenrechten en samenwerking. De nadruk lag op economische ontwikkeling. Er werd gepleit voor stabiele prijzen voor grondstoffen, meer steun van de Wereldbank en de oprichting van een VN-fonds voor economische ontwikkeling. In Bandung werd de basis gelegd voor de Beweging van Niet-Gebonden Landen die in 1961 in Belgrado, Joegoslavië, werd opgericht. Een beweging die los wilde staan van de beide blokken in het Oosten en het Westen en geleid werd door leiders als de Indiër Nehru, de Indonesiër Soekarno, de Egyptenaar Nasser en de Chinees Tsjoë En-Lai.

In 1961 werd in de VN, die inmiddels voor de meerderheid uit ontwikkelingslanden bestond, een resolutie aangenomen over het Eerste Decennium voor Economische Ontwikkeling. Daarin werd gepleit voor een strategie van economische groei op basis van industriële ontwikkeling. Op die manier wilde men analfabetisme, ziekten en honger bestrijden. De ontwikkelingslanden konden zelf te weinig kapitaal opbrengen omdat er weinig spaargeld beschikbaar was en er weinig belasting kon worden geheven. Daarom moest de financiering komen uit 'interne groei' en vooral van buitenlandse hulp, zo was de gedachte.

In 1970 werd het Tweede Decennium voor Economische Ontwikkeling afgekondigd. Sinds 1958 was er gediscussieerd over de vraag welk deel van hun Bruto Binnenlands Product de rijke landen zouden moeten besteden aan ontwikkelingshulp. Het ging daarbij ook om de vraag wat er onder ontwikkelingshulp zou moeten worden verstaan en in hoeverre 'commerciële transacties' in de hulp mee mochten tellen. Er werd door de VN een doel van minimaal 0,7 procent van het BBP voor officiële ontwikkelingshulp vastgesteld. Veertig jaar later kunnen we vaststellen dat er nauwelijks landen zijn geweest die zich aan deze minimeis gehouden hebben. In 2009 gaven de rijke landen bij elkaar nog geen 0,31 procent van hun nationaal inkomen. Nederland behoorde, naast Luxemburg en de Scandinavische landen, tot het zeer select groepje dat zich lange tijd wel aan deze norm van 0,7 procent heeft gehouden.

Officiële ontwikkelingshulp

Ontwikkelingshulp, of ontwikkelingssamenwerking, functioneert vaak als een containerbegrip waar zeer verschillende activiteiten onder worden verstaan, uitgevoerd door zeer verschillende organisaties. Het kan dan variëren van noodhulp en wederopbouwhulp bij rampen, uitgevoerd door particuliere organisaties, tot overheidsgaranties voor investeringen van bedrijven in ‘risicolanden’. Soms worden ook ‘vredesmissies’, of de opvang van asielzoekers betaald uit het budget van ontwikkelingssamenwerking. Als wij het in deze brochure hebben over ontwikkelingshulp dan bedoelen we daar ‘officiële ontwikkelingshulp’ mee. Wat daar onder valt, wordt bepaald door het Comité voor Ontwikkelingshulp, Development Assistance Committee (DAC), van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). De OESO is de club van economisch ontwikkelde landen en daarmee van de westerse donoren van ontwikkelingshulp. Met officiële ontwikkelingshulp wordt overdracht van geldmiddelen bedoeld, rechtstreeks of via een multilaterale instelling, van een DAC-donor naar een land dat in de DAC-lijst van ontvangende landen staat. Het hoofddoel is economische ontwikkeling en welzijn.

Een aantal punten valt op in deze omschrijving. In de eerste plaats dat het een omschrijving is die uitgaat van de donoren. Zij bepalen eenzijdig wat hulp is en meten op basis daarvan de hulpstromen. De ontvangers van de hulp spelen hierin geen rol. In de tweede plaats wordt ontwikkelingshulp gereduceerd tot de overdracht van geld. De hele complexe relatie tussen inspanningen voor ontwikkeling en de effecten daarvan worden teruggebracht tot één indicator, namelijk het besteden van geld. Ten derde zijn het de donoren die bepalen wie de ontvangers zijn en ze doen dat ongeacht de vraag naar hulp of de behoefte daaraan. Ten vierde: alleen de intentie van de donor telt. Of de gemeten geldstroom inderdaad ook economische ontwikkeling en welzijn in de hand werkt, is kennelijk irrelevant en telt niet mee.

De bovenstaande samenvatting ontleen we aan de de Belgische ontwikkelingsdeskundige Marcus Leroy. Hij schrijft in zijn *paper* Heeft Ontwikkelingshulp zijn Tijd gehad?: “intussen lijkt niemand erbij stil te staan dat ontwikkelingssamenwerking de enige menselijke activiteit is waarbij geld uitgeven een hoofddoelstelling is. Het meten van de prestaties van een donor aan de hand van zijn bestedingen, is alsof we de prestaties van een landbouwer zouden meten op grond van de hoeveelheid meststoffen die hij gebruikt.” Leroy verklaart ook het ontstaan van ‘de hulpindustrie’ uit het feit dat de hulp door de donoren wordt bepaald. Donoren hebben andere beleidsvoorkeuren en belangen dan de ontvangers van de hulp. Als die divergentie er niet was, zouden de donoren gewoon in het volste

vertrouwen geld kunnen geven. Maar dat vertrouwen is er niet en dus leggen de donoren aan de ontvangers voorwaarden op, ze ontwerpen hulpprogramma's en ze controleren de uitvoering ervan. Daar dienen de hulpinstellingen (de hulpindustrie) voor, aldus Leroy.

Neoliberale tijden

De periode vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot halverwege de jaren 1970 kenmerkte zich door een relatieve economische voorspoed in de hele wereld. In West-Europa werden de zogenoemde welvaartstaten opgebouwd. Ook de landen in het Zuiden kenden een beperkte economische groei en over het algemeen was er sprake van een zekere stijging van de levensomstandigheden. Met de algemene crisis van de wereldeconomie, die begon in 1973-1974 en die na een beperkte opleving versterkt doorzette in 1981-1982, kwam er een einde aan deze jaren van kapitalistische voorspoed. In een poging om de winstgevendheid van de bedrijven te herstellen werd er vanaf 1980 een groot aantal maatregelen genomen die we kennen als het neoliberale beleid. Privatisering, liberalisering en deregulering waren de centrale ordewoorden. Alle belemmeringen voor het maken van zoveel mogelijk winst door de grote bedrijven moesten worden opgeruimd, nationaal en internationaal. Het is niet verwonderlijk dat hierbij ook de opvattingen over 'ontwikkeling' en 'ontwikkelingshulp', of 'ontwikkelingssamenwerking' zoals het nu ging heten, grondig op de schop gingen.

In de jaren zeventig werd er in het kader van de Verenigde Naties nog gesproken over de noodzaak van een nieuwe economische orde. De bestaande economische orde werd omschreven als een belemmering voor de sociale, economische en politieke ontwikkeling van de landen in het Zuiden. De ontwikkelingslanden zouden zelf de doelen en voorwaarden voor hun ontwikkeling vast moeten stellen. Economische ontwikkeling zou moeten plaatsvinden op basis van industrialisering en grotere economische verscheidenheid. Maar ook door eerlijke handelsverhoudingen met eerlijke prijzen en een ruilvoet die niet steeds verslechterde, waardoor landen in het Zuiden steeds minder ontvangen voor de grondstoffen die ze uitvoeren terwijl ze steeds meer moeten betalen voor de industriële producten die ze importeren. Er zou controle moeten komen op multinationale bedrijven, toegang tot dienstensectoren, overdracht van kennis en technologie, en hulp. Van de uitvoer van deze plannen is nooit iets terecht gekomen. Dit is niet verwonderlijk gezien de overheersing van de VN door noordelijke landen. Met het doorzetten van het neoliberalisme verdwenen ook de

mooie woorden. Vrijhandel, privatisering en liberalisering werden nu ook gezien als de oplossing van alle kwalen in ontwikkelingslanden. Als de ontwikkelingslanden hun grenzen open zouden stellen, hun staatssector zouden privatiseren en de markt zijn werk zouden laten doen, dan zou ook hen economische groei en voorspoed ten deel vallen.

Terwijl de VS en Europa dit neoliberale evangelie verkondigden, hielden ze wel vast aan de miljardensteun aan hun eigen landbouwsector. De rijke landen samen geven per dag zo'n 700 miljoen dollar uit aan landbouwsubsidies. Gedurende een kwart eeuw geven de rijke landen verenigd in de OESO jaarlijks een bedrag aan landbouwsubsidies uit dat groter is dan het totale Bruto Binnenlands Product van Sub-Sahara Afrika.

Onder druk van de VS en Europa, en de door hen gecontroleerde instellingen (het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank), moesten de ontwikkelingslanden zich onderwerpen aan de liberalisering. Dit omvatte ook de kapitaalmarkten: ontwikkelingslanden moesten hun grenzen openstellen voor buitenlands kapitaal.

Ondernemingen uit het Noorden stortten zich vooral gretig op geprivatiseerde staatsbedrijven. Als een particuliere onderneming uit het Noorden tegen een spotprijsje een voormalig staatsbedrijf uit een ontwikkelingsland opkocht - bijvoorbeeld een bedrijf in energie, water, telefonie of openbaar vervoer - dan werd dit gezien als een buitenlandse investering. Dergelijke 'investeringen' waren behalve voor de betreffende westerse bedrijven en de macro-economische cijfers, ook zeer gunstig voor de regeringen van het ontwikkelingsland in kwestie. Die kregen in één keer een behoorlijke hoeveelheid geld in handen. Dat daarbij ook nogal veel aan de strijkstok van de vaak corrupte en in sommige gevallen dictatoriale regimes bleef hangen, spreekt voor zich. Dat gold ook voor de leningen die op grote schaal door westerse banken aan ontwikkelingslanden werden verstrekt en die leidden tot de schulden crisis van de jaren tachtig en begin jaren negentig.

De schulden crisis

In de periode van 1961 tot 1968 steeg de totale buitenlandse schuld van de derdewereldlanden van 21,5 miljard dollar tot 47,5 miljard. Van 1971 tot 1980 steeg dit bedrag van ongeveer 70 miljard dollar tot meer dan 560 miljard, een verachtvoudiging. Voor een deel waren dit leningen van particuliere westerse banken, voor een deel leningen van de Wereldbank.

Van 1944 tot 1964 leende de Wereldbank in totaal 10,7 miljard dollar aan derdewereldlanden, in een periode van twintig jaar. Tussen 1968 en 1974 verstrekte de Wereldbank echter 13,4 miljard dollar aan leningen, in een periode van vijf jaar. Er vond in de jaren zeventig een ware explosie plaats van leningen aan de landen in het Zuiden.

De leningen, zowel van particuliere banken als van de Wereldbank, werden in eerste instantie verstrekt tegen zeer lage rentes. De reële rente – dit is de nominale rente verminderd met de inflatie in de VS omdat het gaat om leningen in dollars – schommelde in de jaren zeventig rond de 1,5 procent. In 1974 en 1975 was de reële rente zelfs negatief -0,2 procent en -1,3 procent. Toen verminderden de schulden van de landen in het Zuiden dus automatisch door de inflatie.

In 1979 kwam er plotseling verandering in deze situatie. Om de inflatie in de VS te bestrijden verhoogde de Amerikaanse Centrale Bank de rente zeer sterk. Deze politiek werd snel gevolgd door de Britse Centrale Bank. De reële rente steeg van 1,4 procent in 1979 naar 8,6 procent in 1981. Deze politiek van de VS onder Reagan en van Groot-Brittannië onder Thatcher, had desastreuze gevolgen voor een groot deel van het Zuiden. De landen moesten steeds meer bijlenen, alleen al om de sterk gestegen rente op de leningen zelf af te kunnen betalen. Zo werd het mechanisme van ‘de schuldenpomp’ aangezet. Landen moesten steeds meer lenen tegen steeds hogere rentes om oude leningen en de rentelast af te kunnen betalen en raakten zo steeds dieper in de schulden.

Tegen de tijd dat het duidelijk begon te worden dat verschillende landen in het Zuiden dreigden te bezwijken onder de schuldenlast, werd er nog een schepje bovenop gedaan. De landen in het Zuiden moesten bovenop de hoge rente nog een extra ‘risicopremie’ betalen aan de bankiers in het Noorden. De VN-organisatie voor Ontwikkeling UNDP schreef daarover in haar verslag van 1992: “Gedurende de jaren tachtig bedroeg de reële rente 4 procent in de industrielanden en niet minder dan 17 procent in de ontwikkelingslanden. Op een schuld van meer dan 1.000 miljard dollar betekent dat meerkosten van 120 miljard dollar per jaar, die gevoegd wordt bij de netto schuldtransfers die negatief zijn en in 1989 50 miljard bedroegen.”

Wie profiteerden er van de crisis?

De belangrijkste profiteurs van de schulden crisis waren de banken in het Noorden. Zij ontvingen hoge rentes voor hun leningen en daar bovenop nog een extra premie vanwege het risico dat ze liepen. Een risico dat uiteindelijk hoofdzakelijk afgedekt zou worden door overheden die de schulden overnamen of er garanties voor verleenden. Maar ook in het Zuiden was er een zeer kleine groep die mocht meeprofiteren.

Aan het einde van de dictatuur van Marcos op de Filippijnen, bleek Marcos tijdens zijn twintigjarige bewind een persoonlijk vermogen te hebben verzameld van ongeveer tien miljard dollar. Het Filippijnse volk erfde een

buitenlandse schuld van dertig miljard dollar.

Dictator Mobuto van Zaïre, die in 1960 als arme korporaal aan de macht kwam, had dertig jaar later een vermogen van acht miljard dollar en liet zijn land een schuld van dertien miljard na.

Ook de Argentijnse militaire *junta* speelde onder een hoedje met de banken uit het Noorden. Volgens sommige onderzoekers is tachtig procent van de leningen uit het Noorden aan Argentinië nooit op de officiële bestemming aangekomen. Sommige onderzoekers schatten dat in heel Latijns-Amerika tweederde van de totale schuld door Latijns-Amerikaanse onderdanen op bankrekeningen in het Noorden is gedeponerd.

De noordelijke landen hadden belang bij het verstrekken van de leningen. Na het uitbreken van de recessie halverwege de jaren zeventig probeerden ze hun economieën weer op gang te brengen door de vraag te stimuleren. Een van de middelen daartoe was het verstrekken van exportkredieten. Landen in het Zuiden kregen krediet op voorwaarde dat het gebruikt werd om industrieproducten uit het betreffende noordelijke land te kopen. Daarbij ging het vaak om militaire producten. Van 1976 tot 1980 steeg de totale schuld van het Zuiden jaarlijks gemiddeld met twintig procent.

Het probleem van de groeiende schuldenlast van de Derde Wereld werd versterkt door twee andere gevolgen van de internationale economische crisis. Door het krimpen van de wereldhandel liepen hun inkomsten uit de export van grondstoffen terug en verslechterde hun betalingsbalans. Tegelijkertijd daalde de prijs van grondstoffen die het Zuiden exporteerde. Dit was het gevolg van de door de economische crisis verminderde vraag. Volgens berekeningen van de VN is de verhouding van de prijzen van het pakket goederen dat door het Zuiden werd uitgevoerd en dat uit het Noorden werd ingevoerd in de periode van 1980 tot 1992 gedaald van 100 naar 48. In 1980 kon het Zuiden 100 eenheden grondstoffen ruilen voor 100 eenheden industriële producten uit het Noorden. In 1992 kreeg het Zuiden echter nog maar 48 eenheden producten in ruil voor 100 eenheden grondstoffen. Dit verschijnsel wordt de verslechtering van de ruilvoet genoemd.

Volgens cijfers van de Verenigde Naties bedroeg de totale buitenlandse schuld van de ontwikkelingslanden in 567 miljard dollar 1980, 1.086 miljard dollar in 1986, 1.419 miljard in 1992, om eind 1995 aan te groeien tot 1.940 miljard dollar. Daarbij liepen de rentebetalingen van 1980 tot 1992 op tot 771,3 miljard dollar terwijl in die periode de betalingen op de hoofdsom 890,9 miljard dollar bedroegen. In totaal hebben de derdewereldlanden

in deze periode dus 1.662,2 miljard dollar betaald. Ze hebben een bedrag betaald dat drie keer groter is dan de oorspronkelijke schuld in 1980.

IMF en Wereldbank

De tweelingorganisaties het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank werden in 1944 in de VS opgericht en begonnen in december 1945 hun werkzaamheden. De doelstelling van het IMF is economische groei en monetaire stabiliteit, en van de Wereldbank armoedebestrijding. De instellingen zijn een onderdeel van het systeem van de Verenigde Naties, maar hebben een grote onafhankelijkheid. De besluiten in het IMF en de Wereldbank worden genomen op basis van de ingelegde gelden - *one dollar one vote*. Hierdoor zijn de noordelijke landen, met name de VS en Europa, volstrekt dominant. De voorzitter van het IMF is steeds een Europeaan, die van de Wereldbank een Amerikaan.

Structurele aanpassingprogramma's

Met de groeiende schuldenlast van het Zuiden groeide de rol van het IMF en de Wereldbank. Om nieuwe leningen te krijgen - leningen om de oude leningen en de rentelast te betalen -, moesten de ontwikkelingslanden voldoen aan eisen van deze twee instellingen. Deze eisen werden vastgelegd in Programma's voor Structurele Aanpassing. Deze programma's waren er op gericht om de economie van de ontwikkelingslanden zodanig om te vormen dat ze een zo groot mogelijk rendement konden opleveren voor de schuldeisers in het Noorden.

De structurele aanpassing werd opgedeeld in twee fasen. De eerste fase bevatte drie elementen: een devaluatie van de lokale munt, liberalisering van de prijzen en bezuinigingen op de overheidsuitgaven. Het gevolg hiervan was een stijging van de binnenlandse prijzen een daling van de reële waarde van de lonen en een verslechtering van voorzieningen als onderwijs en gezondheidszorg. Vaak kwam er een opleving van de landbouw die op export was gericht. De winsten kwamen ten goede aan grote ondernemingen en exporteurs.

Door de combinatie van stijging van de prijzen van binnenlandse voedselproductie, verlaging van de koopkracht en lonen en liberalisering van de buitenlandse handel, werd de markt van veel ontwikkelingslanden opengebrouwen voor de producten van de zwaar gesubsidieerde Europese en Noord-Amerikaanse landbouw.

Dit effect wordt nog versterkt door 'voedselhulp' vanuit het Noorden in perioden van acute voedselcrisis. Dergelijke perioden van hongersnood zijn niet het gevolg van een absoluut gebrek aan voedingsmiddelen, maar zijn te wijten aan de hoge prijzen waardoor de armste delen van de bevolking geen toegang hebben tot voedingsmiddelen. Door de aanvoer van massale voedselhulp vanuit het Noorden wordt de lokale markt verder verstoord en wordt de productie van voedingsmiddelen voor de lokale markt om zeep geholpen. Een gevolg van dit alles is dat de economie van zo'n land minder op de binnenlandse markt en meer op de export wordt gericht.

In de tweede fase van de structurele aanpassingsprogramma's stonden zaken als liberalisering van de handel, liberalisering van de banksector, de privatisering van overheidsbedrijven, belastinghervorming, privatisering van het landbezit en herziening van pensioenstelsels op de agenda. Het effect van al die maatregelen is meer toegang en meer winstmogelijkheden voor buitenlands kapitaal, minder overheidsuitgaven en dus een grotere capaciteit om de buitenlandse schuld terug te betalen. Door de liberalisering van het kapitaalverkeer wordt het voor buitenlandse ondernemingen makkelijker om hun winst naar het Noorden over te maken. Ook de opbrengsten uit de verkoop van geprivatiseerde staatsbedrijven en voormalige gemeenschapsgronden verdwijnen voor het grootste deel naar al dan niet zwarte bankrekeningen in het Noorden.

Voor de bevolking, en vooral voor de grote arme meerderheid daarvan, zijn de gevolgen van de aanpassingsprogramma's desastreus. Stijgende prijzen, dalende lonen, duurdere of ontbrekende voorzieningen en toenemende corruptie leiden tot groeiende armoede en ellende. Vooral vrouwen, jongeren en andere economisch zwakke groepen zijn daar de dupe van. Door privatisering en bezuinigingen neemt de rol van de overheid in de landen af en daarmee ook haar legitimiteit. Zaken als onderwijs, gezondheidszorg en sociale voorzieningen komen steeds meer in handen van niet-gouvernementele organisaties die meestal afhankelijk zijn van buitenlandse steun.

Ontwikkeling en cijfers

In de discussie over ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking wordt er veel gegooid met cijfers. Macro-economische cijfers zoals het Bruto Binnenlands Product (BBP) of cijfers over export worden aangehaald om de ontwikkeling van bepaald gebieden of het succes van bepaalde projecten of een bepaalde aanpak te onderstrepen. Nog los van de vraag

hoe betrouwbaar deze cijfers zijn – ontwikkelingslanden hebben vaak zeer slecht toegeruste statistische instituten –, is het ook de vraag wat die cijfers precies zeggen. Macro-economische cijfers zeggen vaak meer over de mate van integratie van een economie in de wereldeconomie dan over de ontwikkeling van het land en het welzijn van de bevolking.

Een voorbeeld: in een land of gebied leeft een groot deel van de bevolking van zelfvoorzienende landbouw. Dat wil zeggen dat de mensen in familieverband vooral producten verbouwen voor eigen consumptie. Een deel van de oogst bewaren zij als zaaigoed voor het volgend seizoen en een deel ruilen ze met familie en burens die een ander product verbouwen. Maar een heel klein deel verkopen ze op de markt. Met het geld dat hiermee wordt verdiend, kopen ze industriële producten zoals rubberlaarzen, batterijen voor de transistorradio of medicijnen.

De productie van deze families vinden we nauwelijks terug in cijfers als het BBP en aan de export dragen ze al helemaal niet bij. Als ze door onteigening van de grond, of door andere omstandigheden moeten overgeschakelen naar het verbouwen van exportproducten – bijvoorbeeld bloemen voor de Europese of Noord Amerikaanse markt –, dan verandert het plaatje volledig. Er wordt nu bijgedragen aan de export. De werkende leden van de familie ontvangen loon of de opbrengst van de verkoop en kopen daar levensmiddelen van. Een dergelijke ontwikkeling leidt dus tot veranderingen in de macro-economische cijfers. Maar of de betrokkenen er in hun ontwikkeling ook iets mee opschieten is een heel andere vraag.

Ook andere cijfers kunnen een zeer vertekend beeld opleveren. “In land of gebied A gaan nu twee keer zoveel kinderen naar school als vijf jaar geleden.” Dat lijkt een vooruitgang, maar krijgen die kinderen ook evenveel uren les als vijf jaar geleden of zijn er door gebrek aan onderwijskrachten misschien twee ploegen ingesteld waarvan de ene alleen ’s ochtends en de andere alleen ’s middags les krijgt? Of zijn de klassen ook twee keer zo groot geworden? En zijn er überhaupt onderwijskrachten en lesmateriaal, of worden de kinderen op school alleen maar bezig gehouden? Achter de mooie cijfers gaat vaak een hele andere werkelijkheid schuil.

Armoedebestrijding

Het doorzetten van de neoliberale politiek leidde ook tot andere opvattingen over ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking. In tegenstelling tot de jaren zeventig was niet langer het steunen van de ontwikkeling van de landen in het Zuiden de doelstelling van ontwikkelingssamenwerking. Die ontwikkeling kon, in de neoliberale visie, immers gerust aan de werking van de vrije markt worden overgelaten. Marktwerking zou leiden tot economische groei en de economische groei zou uiteindelijk ook de

armen ten goede komen. Men had het niet meer over de kloof tussen arm en rijk en over herverdeling van de rijkdom in de wereld. Als in de ontwikkelingslanden de kansen van liberalisering en privatisering maar gegrepen werden, kon iedereen vooruit komen. Als er groepen zijn die achterblijven in het ontwikkelingsproces dan is dat in deze visie het gevolg van specifieke omstandigheden en belemmeringen. Ontwikkelingshulp moet er op gericht zijn om die belemmeringen weg te nemen en zo de armoede te bestrijden.

Het bestrijden van armoede kwam centraal te staan in de ontwikkelingshulp. Daarbij werd 'armoede' op een bepaalde manier gedefinieerd. "Armoede is," zo schreef de Wereldbank in 2000, "vooral een gevolg van discriminatie en beperkte markttoegang." Een decennium eerder ging het als de Wereldbank het over armoede had nog over een gebrek aan onderwijs en gezondheidszorg, nu gaat het vooral om 'kwetsbaarheid' en 'gebrek aan empowerment' en 'gebrek aan een stem'.

Algemene voorzieningen zoals het instellen van een minimumloon, of een stelsel van sociale voorzieningen worden door de Wereldbank voor ontwikkelingslanden afgewezen omdat ze alleen bestaande belangen dienen. 'Armoede is multidimensionaal', is het nieuwe credo. Daarmee wordt de werkelijkheid, namelijk dat grote groepen mensen in het Zuiden gewoon te weinig inkomen hebben om in hun levensonderhoud te voorzien, weggemoffeld en legt de Wereldbank de verantwoordelijkheid voor inkomensverwerving vooral bij de armen zelf.

De doelstelling van ontwikkelingssamenwerking op het vlak van armoede maakte in een paar jaar een opvallende ontwikkeling door. Zo verschoof in de loop van de jaren de terminologie in teksten van de ontwikkelingsorganisatie van de VN van 'het uitroeien van armoede' naar 'het uitroeien van extreme armoede' en vervolgens naar 'armoedevermindering'. De andere thema's, zoals werkgelegenheid en sociale integratie, stierven ondertussen een zachte dood.

De nadruk op armoedebestrijding zette ook de deur open voor een terugkeer naar liefdadigheid in al zijn platheid. Typierend voor deze aanpak was de actie *Make Poverty History* in 2005, waarbij een veelheid van niet-gouvernementele organisaties schouder aan schouder stonden met de Wereldbank, en waarbij zanger en activist Bob Geldoff samen met zanger Bono van de band U2 de hoofdrol speelden. Bono heeft net als heel veel andere sterren uit de entertainmentindustrie zijn bedrijf officieel in Amsterdam gevestigd om in eigen land de belastingen te ontduiken. Deze liefdadigheid van particulieren die tegelijkertijd profiteren van belastingparadijzen is typierend voor armoedebestrijding in neoliberale tijden.

BEWARE:
CORPORATE D.G.
EU TRADE POLICY
SAVAGES DEVELOPMENT

FOOD
OVERSIGHT

ENVIRONMENTAL
JUSTICE

DEVELOPMENT
DEVELOPMENT
DEVELOPMENT

HUMAN
RIGHTS

KAREL
ČIŽEK

Millenniumdoelen

In 2000 kwamen de Wereldbank, de OESO en de VN met een nieuw gezamenlijk document over ontwikkeling. Daarin werden de zogenoemde Millenniumdoelen geformuleerd.

Deze waren:

- Het uitbannen van extreme armoede en honger
 - Tussen 1990 en 2015 is het aantal mensen dat leeft van minder dan 1 dollar per dag gehalveerd
 - In 2015 hebben alle mensen aanvaardbaar werk, inclusief vrouwen en jongeren
 - Tussen 1990 en 2015 is het aantal mensen dat hongert gehalveerd
- Het bereiken van een universele basiseducatie
 - In 2015 volgen alle kinderen, jongens en meisjes, volledig basisonderwijs
- Het bevorderen van gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen; het versterken van de positie van vrouwen
 - In 2005 volgen evenveel meisjes als jongens primair en secundair onderwijs
 - In 2015 hebben mannen en vrouwen dezelfde rechten
- Het verminderen van kindersterfte
 - In 2015 is de sterfte van kinderen jonger dan vijf jaar met twee derde teruggedrongen
- Het verbeteren van gezondheid van moeders
 - In 2015 is de moedersterfte met driekwart afgenomen
 - In 2015 hebben alle vrouwen toegang tot reproductieve gezondheidszorg
- Het bestrijden van hiv/aids, malaria en andere ziekten
 - In 2015 is de verspreiding van hiv/aids gestopt en teruggedrongen
 - In 2010 heeft iedereen die het nodig heeft toegang tot behandeling van hiv/aids
 - In 2015 is de verspreiding van malaria en andere ernstige ziekten gestopt en teruggedrongen
- De bescherming van een duurzaam leefmilieu
 - In 2015 hebben landen de principes van duurzame ontwikkeling in hun overheidsbeleid en programma's geïntegreerd; het verlies van natuurlijke bronnen wordt tegengaan
 - In 2010 is het verlies aan biodiversiteit significant verminderd

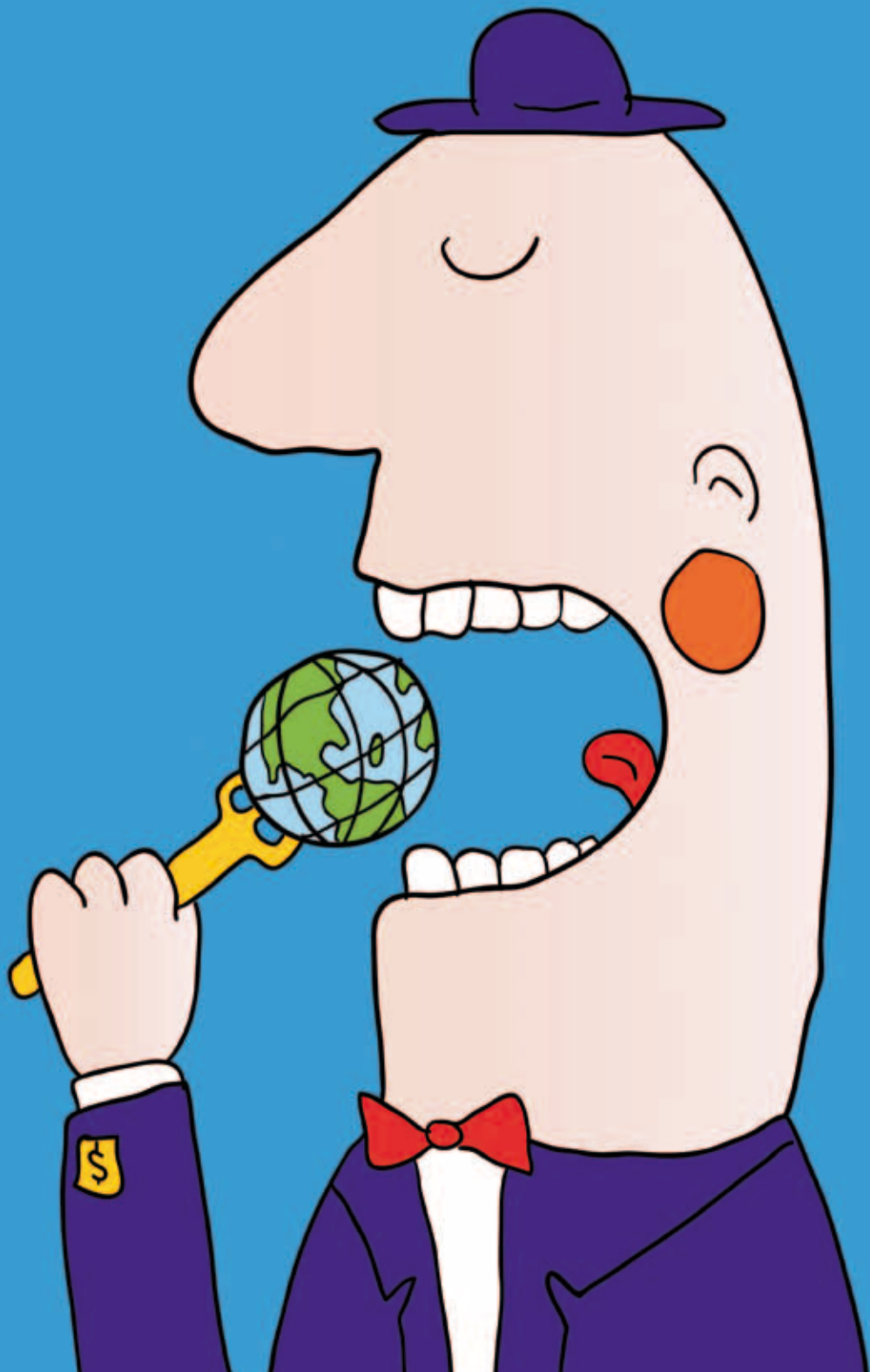
- In 2010 is het aantal mensen zonder duurzame toegang tot schoon drinkwater en sanitair gehalveerd
- In 2020 is het leven van minstens 100 miljoen mensen in sloppenwijken significant verbeterd
- Het ontwikkelen van een wereldwijde samenwerking voor ontwikkeling
 - Ontwikkel een open, voorspelbaar, niet-discriminerend en op regels gebaseerd handelssysteem en financieel systeem
 - Besteed aandacht aan de speciale behoeften van de minst ontwikkelde landen
 - Besteed aandacht aan de speciale behoeften van door land omgeven ontwikkelingslanden en eilandstaatjes
 - Besteed aandacht aan de schuldenlast van ontwikkelingslanden door middel van nationale en internationale maatregelen om, op de lange termijn, tot een beheersbare schuld te komen.
 - Garandeer, in samenwerking met de farmaceutische industrie, toegang tot betaalbare en noodzakelijke medicatie in ontwikkelingslanden
 - Vergroot, in samenwerking met de private sector, de beschikbaarheid van nieuwe technologieën, vooral voor informatie en communicatie

Zoals uit het lijstje Millenniumdoelen blijkt, is het een combinatie van verder doorvoeren van neoliberal beleid met vrome wensen: “een open, (...) handelssysteem en financieel systeem” en “samenwerking met de private sector”. Als deze doelstellingen gerealiseerd zouden worden, hebben in 2015 alle mensen inclusief vrouwen en jongeren aanvaardbaar werk, maar zijn er toch nog bijna een miljard mensen die moeten leven van minder dan 1 dollar per dag. Ook zal er dan niet elke 3 à 4 seconden iemand in de wereld van de honger sterven, maar elke 6 à 8 seconden.

Al lang voor het uitbreken van de economische crisis in 2007-2008 was het duidelijk dat deze doelen bij lange na niet gehaald worden. Sindsdien is er door de noordelijke landen in de eerste anderhalf jaar van de crisis zo'n achttienduizend miljard dollar uitgegeven aan het redden van banken. Dat is zes maal zo veel als er de afgelopen halve eeuw in totaal is uitgegeven aan ontwikkelingshulp.

Debat

Al enige jaren wordt er in de politiek, maar ook daarbuiten, heftig gediscussieerd over ontwikkelingssamenwerking. Woordvoerders van rechtse partijen zoals de VVD en de PVV pleiten voor een drastische vermindering van het budget voor ontwikkelingssamenwerking of zelfs voor de afschaffing daarvan. Zij voeren aan dat ontwikkelingssamenwerking

toch niet helpt - want er zijn landen in met name in Zuidoost-Azië, die zich de afgelopen periode ontwikkeld hebben en een grote economische groei kennen zonder ontwikkelingshulp, terwijl er aan de andere kant landen zijn in Afrika, die al decennia ontwikkelingshulp ontvangen zonder dat er van vooruitgang geboekt wordt.

Vanuit andere partijen en vanuit de sector van ontwikkelingssamenwerking wordt daar tegen ingebracht dat ontwikkelingssamenwerking wel degelijk helpt en er worden allerlei voorbeelden aangevoerd waaruit blijkt dat de positie van uiteenlopende groepen in allerlei landen wel degelijk substantieel is verbeterd als gevolg van ontwikkelingsgelden.

Dit debat is hoofdzakelijk een spiegelgevecht waarbij de discussie vooral gericht is op het bedienen van de eigen achterban. Door beide kanten wordt er zeer selectief gewinkeld en worden steeds die voorbeelden genoemd die in de eigen kraam van pas komen. Er wordt uitgegaan van verschillende vooronderstellingen. Het anti-kamp gaat er ten onrechte van uit dat ontwikkeling gelijk staat aan economische groei, zonder te kijken waar die groei toe leidt en wat het voor verschillende bevolkingsgroepen betekent. Het pro-kamp benadrukt het succes van een concrete doelgroep zonder te kijken naar de effecten in een bredere context. Zo wordt er bijvoorbeeld over het systeem van microkredieten steeds naar voren gebracht dat uit allerlei studies blijkt dat de vrouwen die zo'n krediet ontvangen er aantoonbaar op vooruit gaan. Maar er wordt niet vermeld dat dit ten koste gaat van de vrouwen die geen krediet ontvangen.

Bij de criminaliteitsbestrijding wordt vaak gesproken over het 'waterbedeffect'. Je kan op de ene plaats de criminaliteit bestrijden maar de vraag is of het als gevolg daarvan niet op een andere plaats toeneemt. Een dergelijk effect is er ook bij ontwikkelingshulp. Het is natuurlijk prachtig als ergens door verbetering van moeder- en kindzorg de kindersterfte wordt teruggebracht. Maar het is niet gezegd dat daarmee de ontwikkeling van de totale bevolking wordt bevorderd. Het is zeer moeilijk, zo niet onmogelijk om werkelijk de effecten van het inzetten van ontwikkelingsgelden voor de ontwikkeling van een totale populatie te beoordelen of te meten. Hoe graag men vanuit de sector dat ook wil suggereren.

Wat overblijft, is dan een moreel standpunt. De oproep om toch solidair te blijven met de armen in de wereld. Of juist aan de andere kant: de aanmaning om geen geld weg te gooien, geld dat we hier ook zo nodig hebben. Wat ontbreekt, is een grondige discussie over de fundamentele oorzaken van de onderontwikkeling en de structurele veranderingen die nodig zijn om daar een einde aan te maken.

Ontwikkelingssamenwerking, handel en investeringen

Europa is de belangrijkste donor van ontwikkelingssamenwerking in de wereld. In 2008 gaven de lidstaten 39 miljard en de Europese Unie 10 miljard euro uit aan officiële ontwikkelingshulp. Samen is dit ruim de helft van wat er wereldwijd door overheden en instellingen wordt verstrekt. Als richtlijn houdt de EU de Millenniumdoelen van de VN aan. Voor de periode 2007-2013 is 17 miljard euro gereserveerd voor ontwikkelingsbeleid. Het accent ligt nu op onderwijs en zorg. In de periode daarvoor lag de nadruk op infrastructuur. In 2007 werden er in de EU niet minder dan 22.000 nieuwe ontwikkelingsprojecten geregistreerd.

“In plaats van een overkoepelende organisatie is de EU veeleer een toegevoegde donor geworden, waardoor ze bijdraagt aan de verdere versnippering van hulp,” schrijft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in haar rapport *Minder Pretentie Meer Ambitie*. Het rapport vervolgt met: “Het is de vraag of het combineren van de rol van coördinator van het beleid van de lidstaten met het zelf optreden als 28ste donor wel zo gelukkig is.”

Er zijn twee groepen landen waarmee de EU een speciale ontwikkelingsrelatie heeft. Dat zijn in de eerste plaats de zogenoemde ACP-landen. Dit zijn een aantal voormalige koloniën of overzeese gebiedsdelen van Europese landen in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan. De EU heeft met die landen afspraken gemaakt voor een hulp- en handelsbeleid dat in feite ingaat tegen de vrijhandelsregels van de Wereldhandelsorganisatie WTO. De speciale behandeling van de ACP-landen mocht maar beperkte tijd duren. In 2000 werd het Verdrag van Cotonou getekend. Hierin werd opgenomen dat vanaf 2008 nieuwe economische overeenkomsten getekend moesten worden: de Economische Partnerschapsakkoorden (EPA's). Hier gaan we later in de brochure verder op in.

De tweede groep zijn de landen aan de buitengrenzen van de EU, waaronder de landen rond de Middellandse Zee. Ook hiervoor heeft de EU een speciaal beleid, ‘nabuschap’ genaamd. De EU wil graag invloed op die landen hebben uit oogpunt van veiligheid en het tegengaan van migratie. De financiële steun voor het Europees Nabuschapsbeleid was in de periode 2000-2003 in totaal ongeveer 3.700 miljoen euro.

Besluitvorming en uitvoering

De besluitvorming over het ontwikkelingsbeleid van de EU vindt plaats via de bekende ondoorzichtige wirwar in het Brusselse labyrint. De uitvoering van het Europese ontwikkelingsbeleid, de gunning van contracten en de onderhandelingen met, bijvoorbeeld Afrikaanse, overheden over de besteding van ontwikkelingsgeldten berust bij de Europese Commissie. Bij de besluitvorming op dit beleidsterrein, en andere beleidsterreinen, spelen de Europese Commissie, de Raad van Ministers en het Europees Parlement een rol. Het Parlement en de Raad hebben een gezamenlijke beslissingsbevoegdheid en moeten onderhandelen en stemmen over wetsvoorstellen van de Commissie. Het Parlement heeft ook een vetorecht. In de Raad voor Buitenlandse Zaken, waarin alle lidstaten vertegenwoordigd zijn door hun minister van buitenlandse- of Europese zaken, worden besluiten meestal met gekwalificeerde meerderheid genomen. Dat is tenminste 255 van de 345 stemmen. Bij het Europees Parlement is het de Commissie Ontwikkelingssamenwerking die de voorstellen van de Europese Commissie en de eventuele aanvullingen van de Raad bekijkt. De nationale parlementen worden door de Commissie op de hoogte gesteld van al haar wetsvoorstellen. Ze kunnen binnen acht weken hun standpunt daarover doorgeven.

In januari 2012 verscheen er een nota van de Europese Commissie over ontwikkelingssamenwerking en handel. De nota werd gezamenlijk uitgebracht door de Commissaris voor Handel en Ontwikkeling Karel de Gucht en de Commissaris voor Ontwikkelingssamenwerking Andris Piebals. In een reactie constateerde het Belgische samenwerkingsverband van ontwikkelingsorganisaties 11.11.11 terecht dat de nota “in eerste instantie gericht is op de ontwikkeling van Europa, eerder dan dat het plan kansen bevat voor het Zuiden.” Dat is ook niet verwonderlijk als we zien hoe in de nota over handel en hulp wordt gesproken.

“Effectieve handelspolitiek is cruciaal om de economische groei en het aantal banen in Europa en daarbuiten te doen toenemen en de Europese waarden en belangen in de wereld uit te dragen.” En even verder: “effectieve ontwikkelingspolitiek is essentieel om betere voorwaarden voor handel en investeringen in ontwikkelingslanden te creëren en te komen tot een billijke verdeling van de voordelen daarvan voor armoedebestrijding.”

De Commissie ziet vooral kansen. De nota is een groot pleidooi voor vrijhandel, want vrijhandel is de sleutel tot groei en ontwikkeling. Ontwikkelingslanden moeten hun markten openen voor Europese

producten, diensten en investeringen en de bescherming en ondersteuning van hun economie verder afbouwen. Dat het daarbij gaat om Europese belangen wordt door de Eurocommissarissen niet onder stoelen of banken gestoken. De commissaris voor ontwikkelings samenwerking zei in een toelichting op de nota dat het er om gaat dat Europa 'waar voor zijn geld' krijgt. "Voor elke euro die wordt gegeven, moeten EU-bedrijven voor tien euro kunnen investeren en toegang krijgen tot de markt en de natuurlijke hulpbronnen van arme landen," zo stelde hij.

Handel en investeringen

Uiteindelijk is het ontwikkelingsbeleid van de EU dus bedoeld als smeerolie voor het Europees handelsbeleid. De benadering in de nota van De Gucht en Piebals sluit naadloos aan bij wat er eerder over het Europees handelsbeleid was vastgelegd.

In oktober 2006 werd de strategie *Global Europe Competing in the World* van kracht die wordt uitgevoerd door het Departement voor Handel van de Europese Commissie. Deze strategie schrijft een vrijhandelsbeleid voor dat is gericht op het behartigen van de belangen van grote Europese ondernemingen en op het verzekeren van de toegang tot zo goedkoop mogelijke grondstoffen voor de Europese economie en consumptie. Daarbij wordt de wereldeconomie gezien als een vechtarena waarin alleen nog overleefd kan worden door de anderen te verslaan.

Drie elementen vormen de kern van *Global Europe Competing in the World*. Ten eerste het streven naar betere markttoegang voor Europese producten en diensten. Ten tweede het verbeteren of behouden van toegang tot grondstoffen. Als laatste het bevorderen van de rechtszekerheid en intellectuele eigendomsrechten van Europese investeerders. De EU stelt deze punten centraal bij onderhandelingen in multilaterale handelsovereenkomsten, zoals de World Trade Organisation (WTO) en in bilateraal verband tussen afzonderlijke landen. Het doel is de "bevordering van snellere en meeromvattende handelsliberalisering".

De Wereldhandelsorganisatie

De Wereldhandelsorganisatie, meestal aangeduid met de Engelse afkorting WTO, werd in 1995 opgericht. Het was het vervolg op de Algemene Overeenkomst over Tarieven en Handel, de *General Agreement on Tariffs and Trade* (GATT) van 1947-1994. Deze overeenkomst werd in 1947 in Genève ondertekend door 23 landen. Het doel van de WTO is bevordering van internationale handel, beslechting van handelsconflicten en opheffing van handelsbarrières.

De WTO is in feite een permanent onderhandelingsforum, met een hoofdkantoor in Genève. De onderhandelingen over handelsliberalisering vinden plaats in zogenoemde 'rondes'. Er zijn 153 landen bij de WTO aangesloten terwijl dertig landen aspirant-lid zijn. Besluiten in de WTO worden

bij unanimitie genomen. Dat wil zeggen dat alle landen er mee in moeten stemmen. Een lidstaat die zich tijdens de vergaderingen niet tégen een voorstel uitspreekt, wordt automatisch geacht vóór te zijn.

Dit lijkt een hele democratische gang van zaken maar de werkelijkheid is anders. In de onderhandelingen hebben de VS en de EU delegaties van 300 tot 600 leden, terwijl kleine ontwikkelingslanden niet meer dan twee of drie mensen kunnen sturen. Een groot deel van de besluitvorming van de WTO speelt zich af in exclusieve informele vergaderingen. De noordelijke landen oefenen zware druk uit om ontwikkelingslanden tot toegevingen te dwingen. Het dreigen met het inhouden van ontwikkelingshulp is daarbij een van de gebruikte wapens.

De Europese Unie treedt als één geheel op binnen de WTO. De Europese Commissaris voor Handel voert de onderhandelingen namens de lidstaten. De WTO houdt ook toezicht op de uitvoering van de akkoorden. Een geschillenregelingorgaan kan bindende uitspraken doen en sancties opleggen. Dit maakt de WTO tot een machtige instelling.

Bij de GATT, de voorganger van de WTO, werd voornamelijk onderhandeld over verlaging van douanetarieven en het wegnemen van bepaalde andere 'hindernissen' voor de internationale handel in goederen. Tijdens de laatste GATT-ronde in Uruguay van 1986 tot 1994, werden ook afspraken gemaakt over handel in landbouwgoederen, financiële diensten en intellectuele eigendomsrechten. Met de oprichting van de WTO in 1995 werden hieraan tal van verdragen toegevoegd, waaronder de Overeenkomst over Handel in Diensten, de *General Agreement on Trade in Services* (GATS). Daarmee nam het aantal onderwerpen toe en sindsdien gaan de onderhandelingen over meer aspecten. Een lidstaat kan niet langer het ene verdrag wel, maar het andere verdrag niet ondertekenen. Het keurslijf van de WTO is dus veel strakker dan dat van de GATT.

In 1999 was de Millenniumtop van de WTO in Seattle het doelwit van 50.000 demonstranten van de net opgekomen globaliseringsbeweging. Het bleek een historisch omslagpunt. Het verzet van een deel van de arme landen binnen de WTO werd toen zichtbaar en is sindsdien doorgezet. De onderhandelingsronde van Doha, de hoofdstad van Qatar, startte in 2001 en had eind 2004 afgerond moeten zijn. Deze onderhandelingen zijn echter nog steeds bezig.

Het Europese handelsbeleid zoals dat is vastgelegd in Global Europe is nauw verbonden met de Agenda van Lissabon, de afspraken die in 2000 gemaakt werden om de EU te hervormen tot 'de meest concurrerende kenniseconomie van de wereld'. Voormalig Commissaris voor Handel Mandelson verklaarde hierover: "Bij het vernieuwen van de Lissabonstrategie in 2005, werden de stappen geschetst die we binnen de EU moeten ondernemen om tot groei en banen te komen. Deze interne agenda moet worden aangevuld met een externe agenda voor het vergroten van de Europese competitiviteit in de mondiale economie. Het verwerpen van protectionisme thuis, zou gepaard moeten gaan met activisme om elders markten open te maken."

Een van de meest bekritiseerde onderdelen van het Europese handelsbeleid is het *Raw Materials Initiative* waarmee de EU Europese bedrijven wil helpen om schaarse grondstoffen in te kopen voor zo laag mogelijke prijzen. Daartoe dringt Europa er bij ontwikkelingslanden op aan dat zij hun exportrestricties, zoals exportheffingen, niet of slechts in beperkte mate gebruiken. Dat is erg ongunstig voor deze landen omdat ze die heffingen juist nodig hebben voor de ontwikkeling van hun eigen industrie, voor de openbare dienstverlening en voor milieubescherming. Verder probeert de EU te komen tot onderhandelingen over nieuwe investeringsregels. Deze moeten Europese ondernemingen nog makkelijker toegang verschaffen tot de markten van zuidelijke landen, vooral met betrekking tot natuurlijke hulpbronnen.

Een bijzondere groep van vrijhandelsverdragen zijn de *Economic Partnership Agreements* (EPA's) die de handelsrelaties van Europa met de armste ex-koloniën regelen. Ze worden verpakt als 'samenwerkingsakkoorden', maar gaan in feite grotendeels over vrijhandel en markttoegang. Landen die weigeren te tekenen riskeren economische bestraffing en dreigen ook ontwikkelingshulp kwijt te raken. De EPA's hadden al in 2008 afgerond moeten zijn maar een groot aantal landen heeft inmiddels geweigerd om het aangeboden 'samenwerkingspakket' te accepteren.

Ook via bilaterale handels- en investeringsakkoorden worden internationale economische rechten en plichten van landen vastgelegd. Multinationals maken hier handig gebruik van als ze zich benadeeld voelen omdat ze problemen in een land krijgen door hun activiteiten. Een berucht voorbeeld is het consortium van bedrijven dat eind vorige eeuw de drinkwatervoorziening probeerde te privatiseren in de Boliviaanse stad Cochabamba. Het consortium stond onder leiding van het Amerikaanse bedrijf Bechtel en was via een brievenbusonderneming bij ING Trust gevestigd in Amsterdam. Dat bood niet alleen het bekende

belastingvoordeel, maar betekende ook dat ze gebruik konden maken van het Nederlandse bilaterale investeringsakkoord met Bolivia. Toen het verzet van de Boliviaanse bevolking tegen de privatisering te groot werd en het consortium de biezen moest pakken, eiste ze een schadevergoeding van 25 miljoen dollar op basis van het Nederlandse investeringsverdrag. Mede door acties in Nederland, moest het bedrijf zich uiteindelijk schikken in een veel lager bedrag.

De Amsterdamse onderzoeksgroep SOMO bracht in oktober 2011 een rapport uit over dergelijk gebruik door buitenlandse bedrijven. Uit dit rapport blijkt dat buitenlandse bedrijven inmiddels in totaal meer dan 100 miljard dollar schadevergoeding hebben geëist via Nederlandse investeringsverdragen. Momenteel probeert de EU de afzonderlijke nationale investeringsverdragen bij elkaar te voegen tot een gemeenschappelijk Europees investeringsbeleid. “Overheden zien investeringen als ontwikkelingsinstrument, maar de activiteiten van grote multinationale ondernemingen kunnen een enorme negatieve impact op mensenrechten en duurzame ontwikkeling hebben,” aldus onderzoekster Roeline Knottnerus van SOMO.

De gevolgen van de crisis

De wereldwijde crisis, die in 2007 begon met de instorting van de subprime-hypotheekmarkt in de VS, ontwikkelde zich van een financiële crisis tot een economische crisis en een crisis van de staatsfinanciën. Deze wereldwijde crisis heeft de internationale verhoudingen grondig gewijzigd.

De Verenigde Staten en Europa werden hard getroffen terwijl landen in het Zuiden er veel minder van te lijden hadden. Terwijl in de VS en Europa de economische groei stil viel, wisten verschillende landen in het Zuiden een redelijke groei te handhaven. Dat geldt met name voor een aantal grote landen als China, India, Brazilië en Zuid-Afrika, maar bijvoorbeeld ook Afrika als geheel kende de afgelopen jaren een gemiddelde economische groei van rond de vijf procent.

Het is op dit moment nog niet duidelijk hoe deze veranderingen op langere termijn zullen uitwerken, maar een aantal ontwikkelingen is duidelijk. De rol van de VS en Europa in het Zuiden wordt minder en die rol wordt voor een deel overgenomen door nieuwe opkomende landen, met name door China. China investeert grootschalig in de winning van grondstoffen in Afrika en Latijns-Amerika en in het aanleggen van de daarvoor benodigde infrastructuur.

Daarnaast wordt door opkomende economieën zoals China en door multinationals uit het Noorden op grote schaal grond in Afrika opgekocht voor de productie van voedsel. De opbrengsten blijven niet in Afrika, maar zijn bestemd voor eigen land. Ook worden er veel landbouwgronden gebruikt voor het verbouwen van gewassen voor biobrandstof. Hierdoor blijft er steeds minder grond over voor het verbouwen van voedselgewassen voor de inwoners zelf. Zo ontstaat er een structurele voedselcrisis, die nog eens versterkt wordt door de grootschalige speculatie in voedingsgewassen.

Vaak gaat dus achter de macro-economische groei en de groei van het Bruto Nationaal Product van landen in het Zuiden een verslechtering van de levensomstandigheden van een heel groot deel van de bevolking schuil. Zo wordt de onderschikking van de economieën van de zuidelijke landen alleen maar groter.

Conclusies

De relatie tussen Europa en het Zuiden wordt gekenmerkt door een voortdurende overdracht van rijkdom van het Zuiden naar Europa. Deze overdracht vindt plaats op verschillende manieren in verschillende vormen en via diverse mechanismen. De winsten die multinationale bedrijven in het Zuiden maken, komen voor een groot deel terecht in het Noorden. Het

Zuiden betaalt hoge rentes als gevolg van een schuldenlast en de extra hoge rentetarieven die hen berekend wordt. De ruilvoet verslechtert waardoor het Zuiden steeds minder krijgt voor grondstoffen en steeds meer moet betalen voor de industriële producten die ze moeten importeren uit het Noorden. De liberalisering van de handel en van het kapitaalsverkeer heeft voor het Zuiden funeste gevolgen.

“De vrijmaking van de handel heeft Zwart Afrika in de afgelopen twintig jaar 272 miljard dollar gekost,” berekende de hulporganisatie Christian Aid. “Als de landen niet verplicht waren om in ruil voor ontwikkelingshulp hun handel te liberaliseren, dan zou er nu voldoende geld zijn om alle schulden af te betalen, alle kinderen te vaccineren en ze naar school te laten gaan. De handelsliberalisering heeft derdewereldlanden ongeveer evenveel gekost als wat ze aan hulp hebben gekregen,” schrijft de Tilburgse ontwikkelingseconoom Lou Keune.

“Een typisch ontwikkelingsland moet alleen al 150 miljoen dollar uitgeven om te kunnen voldoen aan de eisen die de WTO aan lidstaten stelt op het punt van douane, fytosanitaire en gezondheidsmaatregelen, en intellectuele eigendomsrechten. Voor veel landen overtreft dit het budget voor ontwikkeling in een heel jaar en het kan dan ook een serieus obstakel zijn voor de integratie van arme landen in het internationale handelssysteem,” schrijft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in haar nota Minder Pretentie - Meer Ambitie.

Belastingparadijzen spelen een belangrijke rol in de vlucht van kapitaal van het Zuiden naar het Noorden. We hebben gezien hoe dictators als Marcos en Mobuto tientallen miljarden op rekeningen hadden staan in belastingparadijzen in Europa en zelfs mindere goden maken daar gebruik van. Ook multinationale ondernemingen maken dankbaar gebruik van allerlei belastingconstructies om maar zo min mogelijk belasting te hoeven betalen. Vooral de overheden in het Zuiden zijn hier de dupe van.

Het is moeilijk om op basis van de beschikbare gegevens een beeld te krijgen van hoe groot die stroom van het Zuiden naar het Noorden is. Matti Kohonene van het Tax Justice Network zegt: “Ik schat het totaal van de schuldaflossing, de ontbrekende basis voor internationale belastingen, het verlies voor nationale belastingen en het verlies van belastingen op zwart geld dat de derde wereld verlaat, op niet minder dan 1.350 miljard dollar per jaar.” Dat is meer dan tien keer het totale bedrag aan ontwikkelingshulp.

We moeten hierbij bedenken dat deze stroom van rijkdom van het Zuiden naar Europa plaatsvindt na een lange periode van directe koloniale plundering van het Zuiden, waardoor het Zuiden al op enorme achterstand was gezet. De ontwikkelingshulp vanuit Europa verandert weinig aan dit

beeld en heeft in veel gevallen de functie van smeerolie voor het verder liberaliseren van het handelsbeleid met nog sterkere nadelige gevolgen voor het Zuiden. We kunnen dus zeggen dat Europa een grote historische schuld heeft tegenover het Zuiden.

Ecologische schuld

Naast deze economische schuld kunnen we ook spreken van een ecologische schuld. Bedrijven uit Europa hebben niet alleen eeuwen lang gebruik gemaakt van de grondstoffen en arbeidskrachten van het Zuiden, ze hebben ook een enorme ecologische schade aangericht. Ontbossing en erosie, enorme verwoesting door grootschalige mijnbouw, terugloop van de biodiversiteit en niet in de laatste plaats de opwarming van de atmosfeer door de uitstoot van broeikasgassen, zorgen in het Zuiden voor enorme problemen.

De Europeanen, die ongeveer elf procent van de wereldbevolking vormen, zijn samen verantwoordelijk voor twintig procent van de CO₂-uitstoot in de wereld. Afrika, waar veertien procent van de wereldbevolking woont, veroorzaakt minder dan twee procent van de mondiale uitstoot. De gevolgen van de klimaatsverandering zijn het grootst in de arme delen van de wereld, terwijl de bevolking daar zich er nauwelijks tegen kan

beschermen. Door de gevolgen van de ecologische crisis en met name de klimaatverandering dreigen de mensen in het Zuiden nog verder in hun ontwikkeling terug geworpen te worden.

Relatieve successen

Het beeld van de ontwikkeling van de landen in het Zuiden in de afgelopen decennia is over het algemeen somber. Maar er is een aantal opvallende uitzonderingen, landen die een relatief sterke economische groei hebben doorgemaakt. Dat zijn in de eerste plaats de 'Aziatische Tijgers': Singapore, Zuid-Korea, Taiwan en Hongkong (China). Deze landen maakten in de jaren tachtig en negentig een opvallende groei door. Ook een aantal grote landen zoals China, India, Brazilië en Zuid-Afrika doen het de laatste tijd economisch aanzienlijk beter dan Europa, de VS en Japan. Nu is economische groei natuurlijk niet hetzelfde als ontwikkeling. Toch is het economische succes van deze landen opmerkelijk als we kijken naar de VS en Europa die nu zo hard worden getroffen door de crisis.

De oorzaken en de omstandigheden van het relatieve succes in deze zuidelijke landen zijn zeer verschillend. Maar het is opvallend dat het in alle gevallen gaat om landen die zich op belangrijke punten niet, of in ieder geval niet strikt, gehouden hebben aan de neoliberale agenda. Zo hebben China en India, de twee sterkst groeiende economieën, hun kapitaalmarkten niet geliberaliseerd maar juist controle gehouden op de kapitaalstromen. Ook Brazilië en Zuid-Afrika zijn veel minder ver gegaan in het liberaliseren en privatiseren van hun economie dan de recepten van IMF en Wereldbank voorschreven. De Aziatische Tijgers richtten zich op exportgeleide groei, maar dan wel op hun eigen voorwaarden. Zo kenden Zuid-Korea en Taiwan een groot programma van landhervorming, investeerden ze sterk in onderwijs en gezondheidszorg, beschermden ze hun landbouw en de opkomende industrie. Vanuit die gesloten binnenlandse markt veroverden zij de wereldmarkt. Daarbij was de politiek in deze landen ook gericht op een relatief grote gelijkheid wat betreft de verdeling van de welvaart, zodat er ook van een behoorlijke binnenlandse markt sprake was. Allemaal zaken die haaks staan op de recepten van het IMF, de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie.

Het relatieve succes van deze landen illustreert een algemene les uit de ontwikkelingseconomie, namelijk dat landen een economische en industriële ontwikkeling kunnen doormaken als ze zich beschermen tegen de wereldmarkt. Vanaf de industrialisatie in Engeland zien we steeds dat landen hun industrie ontwikkelen door een protectionistische politiek. Vandaar de stelling van William Pit dat de koloniën nog geen spijker

zelf mochten vervaardigen, en vandaar de drastische maatregelen van Engeland tegen de Indiase katoenindustrie. In eerste instantie wordt er steeds geproduceerd voor een, tegen concurrenten beschermde, nationale markt. Pas als de industriële capaciteit voldoende is ontwikkeld en er door schaalvergroting en modernisering voldoende concurrentiekracht is opgebouwd, richten de ontwikkelende landen zich op de wereldmarkt. En dan worden zij ook gezworen voorstander van vrijhandel, omdat die pas dán in hun voordeel is. Omdat ze willen voorkomen dat nieuwe industrialiserende landen dezelfde ontwikkeling door kunnen maken, willen ze al van het begin af aan ook op de binnenlandse markt van de potentiële concurrent actief kunnen zijn.

In de ontwikkelingseconomie wordt dit verschijnsel treffend beschreven als het wegtrappen van de ladder. Landen ontwikkelen zichzelf door protectionisme, en als ze eenmaal bovenaan staan trappen ze de ladder van het protectionisme weg om te voorkomen dat anderen die ook beklimmen.

De ontwikkeling van het Zuiden

Voor de ontwikkeling van het Zuiden en een verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking in de zuidelijke landen is het in de eerste plaats noodzakelijk dat er een einde komt aan de voortdurende stroom van rijkdom van het Zuiden naar het Noorden. De zuidelijke landen moeten de mogelijkheid krijgen, of beter gezegd de mogelijkheid veroveren, om zelf hun economie in te richten gericht op het voldoen aan de behoefte van hun eigen bevolking. Ze moeten zelf de beschikking krijgen over hun grondstoffen en de mogelijkheden om die te verwerken en zelf kunnen bepalen of, en in hoeverre, ze hun handel willen liberaliseren of reguleren door in- en exportheffingen. Ze moeten zelf controle krijgen over het kapitaalverkeer. Kortom: de zuidelijke landen moeten de beschikking krijgen over die instrumenten waarover de noordelijke landen beschikten en hen in staat heeft gesteld zich te ontwikkelen.

Daarnaast moeten de noordelijke landen op de een of andere manier iets van hun historische economische en ecologische schuld aan het Zuiden afbetalen. Niet in de vorm van ontwikkelingshulp zoals we die nu kennen, maar door nieuwe vormen van internationale solidariteit, gericht op een duurzame internationale ontwikkeling. Daarbij kunnen we denken aan een belasting op kapitaaltransacties, Tobintax, en een belasting op de uitstoot van CO₂, waarvan de opbrengsten naar het Zuiden gaan. Hierbij moet de beslissing over de besteding van het geld natuurlijk bij het Zuiden liggen.

Een dergelijke omdraaiing van de verhoudingen tussen het Zuiden en het Noorden zal zeker niet in strijd zijn met de belangen van de overgrote

meerderheid van de bevolking in het Noorden, die nu met de crisis ook keihard geconfronteerd wordt met de gevolgen van het neoliberale beleid. Maar dit idee zal wel op grote weerstand van machtige belangen stuiten. Het is strijdig met de belangen van de grote multinationale ondernemingen, de financiële sector en anderen die daarmee verbonden zijn. Het zijn deze sectoren die de afgelopen decennia direct en indirect het Europese beleid hebben bepaald. Het zijn deze sectoren die er voor gezorgd hebben dat de Europese Unie die vorm en manier van functioneren kreeg die het beste met hun belangen in overeenstemming is. Daarom zal een dergelijke omdraaiing ook gepaard moeten gaan met een fundamentele verandering van de Europese Unie. Met de vorming van een ander Europa. Een Europa dat niet meer uit gaat van de belangen van het bedrijfsleven maar van dat van de grote meerderheid van de wereldbevolking en de bescherming van het milieu. Een democratisch en transparant Europa.

Lessen voor Europa

Als we kijken naar de manier waarop het Noorden al decennia lang omgaat met het mondiale Zuiden en naar hoe Europa nu met haar eigen Zuiden en Oost-Europa omgaat, dan zien we dat er een precies dezelfde politiek gevoerd wordt. We zien dezelfde mechanismen, uitgevoerd door dezelfde actoren, in het belang van de zelfde machten.

De schuldenpomp die in de loop van de tijd voor een enorme overdracht van rijkdom van het Zuiden naar het Noorden heeft gezorgd, is nu in landen als Griekenland, Portugal, Ierland en Spanje aan het werk. De bezuinigingsprogramma's die de perifere landen van Europa nu worden opgedrongen, lijken als twee druppels water op de Structurele Aanpassing Programma's waaraan de landen in het Zuiden moesten voldoen. Zoals het IMF en de Wereldbank landen in het Zuiden onder curatele plaatsten, zo zien we de Troika (de EU, IMF en de Europese Centrale Bank) hetzelfde doen. De opvattingen van de bevolking doen er niet meer toe en de uitslag van verkiezingen zijn niet meer relevant. Welke regering er ook zit, het bezuinigingsprogramma is hetzelfde en wordt elders bepaald.

In de derdewereldlanden is er een lange traditie van verzet tegen deze politiek en dat verzet zien we nu ook in de zuidelijke landen van Europa. Dat verzet geeft de aanzet voor een uitweg uit de crisis, want verzet kan tot fundamenteel andere verhoudingen leiden. Het verzet in Europa kan veel leren van de strijd die er de afgelopen decennia in het Zuiden is gevoerd tegen dezelfde tegenstanders. En het verzet in Europa weet dat ze in de bevolking van het Zuiden een belangrijke medestander heeft. Beiden hebben belang bij een structurele verandering.

Globalinfo

Globalinfo is een informatieproject over economie, globalisering en activisme.

Solidariteitsfonds XminY zette het project op in 2002. Daarna is Globalinfo zelfstandig verder gegaan. Tien jaar na de oprichting bezoeken elke dag meer dan duizend mensen de website, die dagelijks van nieuwe inhoud wordt voorzien.

Mensen die bij Globalinfo betrokken zijn, organiseren ook inleidingen en filmvertoningen en doen mee aan debatten. Bij verschillende acties, zoals protesten rond topconferenties, fungeert Globalinfo vaak als *up-to-date* informatiebron. Vanuit Globalinfo zijn andere projecten tot stand gekomen zoals de gratis krant Klasse!, de Real World Economics Groep die maandelijks bij CREA in Amsterdam informatiebijeenkomsten organiseert, en het jaarlijkse Bewegingsfestival 2.Dh5.

Deze brochure is geschreven door Global Europe, Voor Wie?, ook een project dat onderdak heeft gevonden bij Globalinfo.

Om door te kunnen gaan, heeft Globalinfo donateurs nodig. Donaties zijn welkom op giro 5146635, ten name van Globalinfo, in Amsterdam.

www.globalinfo.nl

Achtergrondinformatie, weblinks en boekverwijzingen bij deze brochure zijn te vinden op: www.globalinfo.nl/bij-eu-ontwikkelingslanden.html

Brochures Europa in de Praktijk

- ◆ Europa en de financiële markten - SOMO
 - ◆ Europa en de energievoorziening - World Information Service on Energy
 - ◆ Europa en de klimaatbeheersing - Grenzeloos
 - ◆ Europa en de crisis - IIRE Amsterdam
 - ◆ Europa en de wapenhandel - Campagne tegen Wapenhandel
 - ◆ Europa en het hoger onderwijs - Kritische Studenten Utrecht
 - ◆ Europa en sociaal beleid - Euromarsen
 - ◆ Europa en de ontwikkelingslanden - Global Europe, Voor Wie?
 - ◆ Europa en het Midden Oosten - Nederlands Palestina Komitee
 - ◆ Europa en de democratie - Comité Ander Europa
- ◆ brochures die reeds zijn verschenen.

Deze brochure worden betaald uit het Europafonds van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit fonds gaf de afgelopen jaren jaarlijks 2,5 miljoen euro aan maatschappelijke organisaties om burgers te informeren over Europa. Over het algemeen zijn dat organisaties die positief staan tegenover de huidige Europese Unie. Slechts 2 procent van de uitgaven van het fonds kwamen terecht bij kritische organisaties. Dat Ander Europa een project uit dit fonds gefinancierd kreeg is dus uitzonderlijk. Dat is mede te danken aan het feit dat Ander Europa de afgelopen jaren de eenzijdige besteding van het fonds aan de kaak stelde en daarbij - zowel in de media als in de Tweede Kamer - de nodige bijval kreeg. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft vanzelfsprekend geen enkele invloed gehad op de inhoud van deze brochure en dragen daar ook geen enkele verantwoordelijkheid voor. In mei 2011 is het Europafonds opgeheven.

Alle brochures kunt u tegen vergoeding van de verzendkosten bestellen bij het Comité Ander Europa via info@andereuropa.org. Vermeldt duidelijk de naam van de brochure, het gewenste aantal en het afleveradres.

Brochures van Ander Europa

Het Europees economisch bestuur, de Europese unie tegen de werkende klasse.

Een actuele brochure over het overdragen van bevoegdheden van het nationaal naar het Europees niveau, en de manier waarop de leiders van Europa de crisis aangrijpen om langgekoesterde neoliberale dromen te realiseren.

Wat Europa werkelijk doet – een kritisch boekje over de EU

Kritische beschouwingen over de Europese politiek op het vlak van de landbouw, energie en klimaat, sociale zekerheid, de militaire politiek en de internationale handel.

Hun europa en het onze.

Hoe dit Europa de rijken helpt rijker te worden en de armen armer (en wat daar tegen te doen is). Verscheen in 2008. Auteurs: Willem Bos, Piet van der Lende en Jan Müter.

Plan B, voor een democratische doorstart van Europa

In deze brochure laat Ander Europa zien hoe het wél democratisch zou kunnen

Naar een nieuwe wettelijke basis voor de Europese Unie

Zowel in Frankrijk als in Nederland speelde Attac een rol in de campagne tegen de Europese Grondwet. In deze tekst van 2007 geven de Europese Attac organisaties hun alternatief.

Een ander Europa is mogelijk

Deze brochure, van de hand van Willem Bos, en met ondertitel Ideeën voor een Nieuw Europa verscheen in 2006. Deze ideeën hebben niets van hun actualiteit verloren.

De Europese grondwet is een obstakel voor een democratisch en sociaal Europa

Met deze brochure, in 2005 geschreven door Herman Michiel, werd in Vlaanderen campagne gevoerd tegen de Europese grondwet. Aangezien de verworpen grondwet toch in de vorm van het Verdrag van Lissabon', werd doorgezet blijven de kritieken onverminderd van kracht.

NEE tegen deze grondwet

Brochure van het toenmalige Comité Grondwet Nee waarmee in Nederland in 2005 kampanje gevoerd werd tegen de Europese grondwet.

Alle brochures zijn te downloaden van onze website andereuropa.org.

Voor papieren exemplaren (voor zover voorradig) kunt u contact opnemen via de website www.andereuropa.org

Comité Ander Europa

Het Comité Ander Europa komt voort uit de campagne tegen de Europese grondwet bij het referendum in 2005. Het Comité wil een visie op een ander Europa ontwikkelen en werken aan het tot stand komen daarvan. Daartoe organiseren we allerlei activiteiten en geven we publicaties uit. Ook levert Ander Europa regelmatig bijdragen aan discussies in diverse media over de toekomst van Europa. In de loop van 2011 heeft de al langer bestaande samenwerking er toe geleid dat Ander Europa nu ook in Vlaanderen actief is.

www.andereuropa.org

Op onze website vind u een schat aan kritische informatie over Europa en de Europese politiek: nieuws, achtergronden en analyses.

Steun ons

Behalve deze door het Europafonds betaalde serie brochures, draait Ander Europa geheel op vrijwilligers en vrijwillige bijdragen. Wij krijgen (en willen) geen steun van Europese Instellingen of andere overheden. Daarom doen wij een beroep op u. Als u ons werk belangrijk vindt, kunt u ons steunen door een donatie over te maken op rekening 3002840 van Stichting Ander Europa Amsterdam. Alvast dank daarvoor.

De manier waarop Europa de afgelopen decennia is omgegaan met de landen in het Zuiden van de wereld, leert ons veel over de huidige opstelling van Europa ten opzichte van haar eigen Zuiden. De politiek ten opzichte van landen als Griekenland, Spanje, Portugal, Ierland en de voormalige Oostbloklanden, lijkt als twee druppels water op de opstelling tegenover de landen ten zuiden van de evenaar. We zien dezelfde recepten en dezelfde argumenten, die voortkomen uit dezelfde belangen.

In de derdewereldlanden is er een lange traditie van verzet tegen deze politiek en dat verzet zien we nu ook in de zuidelijke landen van Europa. Dat verzet geeft de aanzet voor een uitweg uit de crisis, want verzet kan tot fundamenteel andere verhoudingen leiden. Het verzet in Europa kan veel leren van de strijd die er de afgelopen decennia in het Zuiden is gevoerd tegen dezelfde tegenstanders. En het verzet in Europa weet dat ze in de bevolking van het Zuiden een belangrijke medestander heeft. Beiden hebben belang bij een structurele verandering.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Europa in de praktijk